

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Boeken (en zo)

Ons bestaan op een bordje - Weg van elkaar na scheiding

Daisy Luiten (2021). Bordspel inclusief handleiding. € 164,56

Cathy Harder

Daisy Luiten is creatief therapeut en biedt dit bordspel aan aan het ruime werkveld van de hulpverlening. Zij is gespecialiseerd in rouw en verlies bij kinderen, jongeren en volwassenen.

Luiten heeft opnieuw een therapeutisch levensspel ontwikkeld, waarin met behulp van stellingen en vragen gesproken kan worden over het thema scheiding als vorm van verlies. Het spel is op eenzelfde wijze vormgegeven als haar bordspel *Alle sterren van de hemel* (2003). Het ziet er zorgvuldig en kleurrijk uit, en de hulpmiddelen, zoals een praatstok met veren, een zandloper en een kaarsje (met batterij) in de vorm van een zonnetje, zijn uitnodigend.

Luiten heeft bij dit bordspel ook een uitgebreide handleiding geschreven met de doelstellingen en de risico's ervan. Ze pleit ervoor om het spel alleen onder begeleiding van een hulpverlener of therapeut te spelen en de handleiding vooraf zeer zorgvuldig te bestuderen. Naast de uitgebreide handleiding krijgen de spelers via de mail uitleg aangeboden over hoe het spel te gebruiken.

Luiten is zorgvuldig en punctueel, ook als het gaat om de uitwerking en vormgeving van dit bordspel. Ze heeft een groot arsenaal aan vragen en stellingen bedacht met betrekking tot het thema scheiding en deze gecategoriseerd en met kleurtjes

vormgegeven. In de handleiding kun je goed terugvinden welke dat zijn en wat ze beoogt met de diverse categorieën.

Als therapeut is het belangrijk ter voorbereiding een keuze te maken uit de kaartjes, zodat het bordspel voldoende afgestemd is op diegenen met wie het gespeeld zal worden. Het is immers de bedoeling om meer diepgang in het therapeutisch proces te brengen en de onderlinge dialoog tussen de betrokkenen te bevorderen.

In de handleiding vind je terug hoe je het spel individueel met een kind of volwassene kunt spelen, hoe met ouder(s) en kind(eren) samen, hoe alleen met 'brusjes' en hoe je het spel in een groep kunt spelen. Luiten heeft duidelijk beschreven hoe je iedereen kunt voorbereiden op het spel en wat helpend is om het proces goed te laten verlopen.

Luiten beschrijft ook de contra-indicaties, zoals complexe vechtscheidingen. Er zal dan eerst aan voorwaarden voldaan moeten worden, zoals beschreven in de handleiding, alvorens het spel te introduceren.

Tijdens het spelen van het spel in mijn werksetting, met collega's en met kinderen uit een gezin waarvan de ouders zijn gescheiden, werd zichtbaar hoe het gesprek zich verdiept, hoe er een uitwisseling ontstaat over de beleving van de scheiding en hoe dit bordspel kansen biedt om zichtbaar te maken hoe gezinsleden op een heel verschillende wijze de scheiding kunnen ervaren. Afhankelijk van de leeftijdsfase, eigen temperament en hun netwerk kan dat erg uiteenlopen.

Wanneer 'brusjes' met elkaar in gesprek gaan, wordt snel zichtbaar hoe vaak de

---

Ons bestaan op een bordje – Weg van elkaar na scheiding

dynamiek van zelfbescherming, eigen copingstijlen en het beschermen van elkaar in werking treedt. Belangrijke thema's hierbij zijn de loyaliteiten en loyaliteitsconflicten die in het kader van echtscheiding kunnen ontstaan. Luiten heeft hier expliciet bij stilgestaan door op de kaartjes met een 'L' aan te geven welke vragen een loyaliteitsconflict kunnen blootleggen. Het is van belang als therapeut hierop bedacht te zijn en deze kaartjes bewust te gebruiken of juist weg te laten. In de voorbereiding op het gesprek kan de therapeut hier met een ouder bij stilstaan en afspraken maken als opgemerkt wordt dat een kind of jongere gevoelens laat zien die kunnen duiden op een loyaliteitsconflict.

Tijdens het spelen van het spel werd duidelijk dat je als therapeut alert moet zijn op de verschillende leeftijdsfasen waarin de deelnemers zich bevinden en op hun noden. Jonge kinderen kunnen snel afhaken als oudere broers en zussen elkaar vinden in de uitwisseling en op een verbaal hoog niveau gaan communiceren. Als therapeut kun je de jongere kinderen dan expliciet uitnodigen, samenvatten wat er gezegd is en ook de oudere broers en zussen aanmoedigen om vragen aan de jongere kinderen te stellen. Luiten heeft hier ook aandacht aan besteed en de kaartjes dubbelzijdig beschreven, met aan de ene kant vragen die aansluiten bij de leeftijds-categorie zes tot twaalf jaar en aan de andere kant vragen voor twaalfplussers.

In het spel zitten ook creatieve opdrachten, die ondersteunend kunnen zijn in het proces en iedereen de kans bieden om zich op eigen wijze te uiten, maar ook om samen te werken op een minder verbale manier, waardoor de dialoog over de vraagstelling vaak indirect gevoerd wordt.

Het therapeutisch levensspel rond het thema scheiding kan als een zinvol hulp-

middel gezien worden voor systeemtherapeuten en systemisch werkers. Het bevordert de interactie, verheldert patronen en voegt nieuwe elementen toe middels de dialoog, waardoor het begrip voor elkaars beleving wordt vergroot en onderlinge relaties versterkt worden.

Tijdens het uitproberen werd duidelijk dat het spel uitnodigt informatie omtrent het thema uit te wisselen. Het creëert kansen om zichtbaar te maken dat tijdens de scheiding vaak iedereen zijn eigen wijze heeft om met de spanningen en onzekerheden om te gaan en dat het niet vanzelfsprekend is die te delen. Er werd vaak naar elkaar geuit dat ze geen idee hadden dat de ander het misschien anders had ervaren. De spreekstok helpt om de rust te bewaren wanneer iemand het woord genomen heeft.

In het systeemtherapeutisch proces vond ik het spel een mooi instrument om in te kunnen zetten wanneer er een vastgelopen (gestold) verhaal is ontstaan en er steeds meer 'eilandjes' in een gezin gevormd worden, wat leidt tot onbegrip en vervreemding. Wanneer emoties en gedachten niet meer gedeeld worden, ontstaan er spanningen, boosheid en frustratie. Bij jonge kinderen merk ik vaak opstandig gedrag, bij jonge adolescenten terugtrekgedrag of juist zoeken naar of oprekken van grenzen. Zodra er gesproken kan worden middels woorden en creatieve beelden over deze periode in hun leven, met ouders, broers en zussen, helpt dat in het weer gezien en gehoord worden. Er ontstaat dan zichtbaar meer rust en verbondenheid. Het spel is een aanrader voor therapeuten en hulpverleners die vanuit een systemische blik met gezinnen en individuen werken, waar scheiding en loyaliteiten omtrent scheiding een rol spelen. Het is niet geschikt wanneer er sprake is van vechtscheidingen.

Ons bestaan op een bordje – Weg van elkaar na scheiding

Ik ervaar het spel als een waardevol instrument dat ingezet kan worden, maar waar zorgvuldigheid en leiderschap op procesniveau van zeer groot belang zijn tijdens het spelen ervan.

Cathy Harder is systeemtherapeut en therapeutcoach in opleiding tot practitioner. Zij is werkzaam in GGZ-centraal/Fornhese Ermelo. E-mail: c.harder@ggzcentraal.nl.

Literatuur

Luiten, D. (2003). *Alle sterren van de hemel. Therapeutisch bordspel*. Daisy Luiten.

Een taal erbij – Het handboek voor systemisch werken met poppetjes

Ady van Doornik (2021). Acco Uitgeverij.
152 pp., € 24,50
ISBN 9789492398475

Katleen Gressens

Dit kleurrijke boek werd door Ady van Doornik, systeemtherapeut en supervisor-opleider NVRG, geschreven als praktische handleiding en naslagwerk voor hulpverleners die aan de slag willen met Een Taal Erbij. Bij deze methodiek wordt door middel van duplopoppetjes en ander materiaal het intrapsychische en het interrelationele verbeeld vanuit een systemisch perspectief. Marleen Diekmann, de grondlegger, heeft vanuit haar hulpverleningswerk bij organisaties als Artsen zonder Grenzen deze poppetjestaal ontwikkeld om sneller contact te kunnen maken met cliënten uit andere landen en culturen in vaak traumatiserende contexten. Wanneer de gesproken taal tekortschoot, werden de poppetjes onmisbaar. Samen met Els Ydo en Ady van Doornik startte ze in de jaren negentig in Nederland een praktijk voor individuele, relatie- en gezinstherapie, alsook een trainingscentrum. Met z'n drieën hebben ze deze methode verder uitgewerkt en verdiept.

In zes hoofdstukken wordt geïllustreerd hoe je vanuit diverse perspectieven en op

vlak van verschillende thema's met deze methodiek aan de slag kunt gaan. Verbale toelichtingen worden in het boek steeds vergezeld door foto's van opstellingen van poppetjes, wat tegelijk mooi de kracht van het visuele illustreert voor de lezer.

In het eerste hoofdstuk worden op een laagdrempelige en concrete wijze het materiaal, de grammaticaregels en de werkwijze van deze non-verbale taal toegevoegd. Je krijgt als hulpverlener handvatten aangereikt, met aandacht voor adviezen en valkuilen, om je eerste stappen te zetten met deze methodiek. En je krijgt ook zicht op hoe deze aanpak kan bijdragen aan het vormgeven van het hulpverleningsproces voor cliënt(en) en hulpverleners.

Door de poppetjesopstelling kan de cliënt zich als het ware in zichzelf verplaatsen en (opnieuw) voelen op een veilige afstand. Hij ervaart hierbij regie en controle, omdat hij zelf de poppetjes kan aanraken en verplaatsen. Voor de hulpverlener kan deze taal helpen om zich verstaanbaar te maken, erkenning te geven aan het leed van de cliënt, hypothesen te toetsen, oprecht nieuwsgierig te zijn en samen met de cliënt aan het puzzelen te gaan. Op deze manier gehanteerd geven de opstellingen inzicht en overzicht voor cliënt en hulpverlener.

In hoofdstuk 2 wordt deze methode geplaatst in een aantal theoretische kaders, zoals de transactionele analyse, de systeem-